

Ünnepi tanulmányok

Máthé Gábor

oktatói pályafutásának 50. jubileumára

Studia sollemnia scientiarum politico-cameralium

dialog Campus

ÜNNEPI TANULMÁNYOK MÁTHÉ GÁBOR OKTATÓI PÁLYAFUTÁSÁNAK 50. JUBILEUMÁRA

Studia sollemnia scientiarum politico-cameralium

Szerkesztette: Kis Norbert, Peres Zsuzsanna

DIALÓG CAMPUS KIADÓ ❖ BUDAPEST
2017

Szerzők:

Antal Tamás	Herger Csabáné	Papp László
Auer Ádám	Homoki-Nagy Mária	Peres Zsuzsanna
Bakacsi Gyula	Horváth Attila	Révész T. Mihály
Balogh Elemér	Kelemen Miklós	Ruszoly József
Balogh Judit	Kelemen Roland	Schweitzer Gábor
Barna Attila	Képes György	Stipta István
Bathó Gábor	Képešy Imre	Szabó István
Beke-Martos Judit	Kiss György	Szigeti Magdolna
Béli Gábor	Koncz Ibolya Katalin	Dr. Szűcs Lászlóné
Bódiné Beliznai Kinga	Korsósne Delacasse Krisztina	Siska Katalin
Bónis Péter	Megyeri-Pálfi Zoltán	Tamás András
Fábián Ferenc	Mezey Barna	Tóth Zoltán József
Gecsényi Lajos	P. Szabó Béla	Török Gábor
Harmathy Attila	Pálvölgyi Balázs	Völgyesi Levente

© Dialóg Campus Kiadó, 2017

© Szerkesztők, 2017

© Szerzők, 2017

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

Tartalom

„Köszönöm kérdésed, jól vagyok!”	9
<i>Antal Tamás</i>	
Az angol esküdszék változásai a legújabb korban	11
<i>Auer Ádám</i>	
A felelős társaságirányítás kelet-közép-európai sajátosságai	19
<i>Bakacsi Gyula</i>	
A méltányos elosztás mint a hálózatok fenntarthatóságának alkalmassági vonzereje	35
<i>Balogh Elemér</i>	
De delictis criminalitatem non involventibus eorumque poenis	43
<i>Balogh Judit</i>	
Felfogások a közigazgatás feletti bírói kontrollról a két világháború közötti debreceni jogoktatásban	53
<i>Barna Attila</i>	
„Ha a hecczet szeretik”	65
<i>Bathó Gábor</i>	
Az 1917. évi XI. törvénycikk és fogadtatása	81
<i>Beke-Martos Judit</i>	
Az amerikai alelnöki szukcessziók rövid története	89
<i>Béli Gábor</i>	
Rendelkezés királyi beleegyezéssel az Árpád-korban	99
<i>Bódiné dr. Beliznai Kinga</i>	
Egyed István (1886–1966)	109
<i>Bónis Péter</i>	
A glossza és a glosszaapparat mint jogforrások	123
<i>Fábián Ferenc</i>	
Helytállási kötelezettség – mögöttes felelősség	135
<i>Gecsényi Lajos</i>	
A magyar–osztrák kapcsolatok rendezésének esélyei (1945–1948)	143

<i>Harmathy Attila</i>	
A személyekre vonatkozó szabályok alakulása a polgári jogi kodifikáció történetében	153
<i>Herger Csabáné</i>	
Adalékok a házasság nő személyi és vagyoni önállóságának kérdéséhez 1848 után	161
<i>Homoki-Nagy Mária</i>	
Az ösiségi pátenst jelentősége a magyar magánjog fejlődésében	171
<i>Horváth Attila</i>	
A választójog története Magyarországon a szovjet típusú szocializmus időszakában	181
<i>Kelemen Miklós</i>	
Korrupciós lehetőségek a bizánci községi kizárólagos kiválasztási rendszerében	195
<i>Kelemen Roland</i>	
A katonai jog, a katonai büntetőjog helye a dualizmus kori magyar államban	203
<i>Képes György</i>	
Az 1849. évi dán alkotmány	211
<i>Képes Imre</i>	
Az alkotmányörökség Kossuth kúthelyi alkotmánytervezetében	225
<i>Kiss György</i>	
A bérlet öröksége a munkaszerződés fejlődéstörténetében	235
<i>Koncz Ibolya Katalin</i>	
A nők művelődési helyzete és a nőoktatás kibővülése a dualizmus éveiben	247
<i>Korsósné Delacasse Krisztina</i>	
Az ügyvédi rendtartások megszületéséről	257
<i>Megyeri-Pálffy Zoltán</i>	
Új bíróságok, új épületek?	267
<i>Mezey Barna</i>	
Egy új fogvatartotti kép kialakulása 1843-ban	275
<i>P. Szabó Béla</i>	
Custodes Legum	285

<i>Pálvölgyi Balázs</i>	
Hiányzó láncszemek	299
<i>Papp László</i>	
Az elsőfokú bíróságok rendszere 1849–1871 között	307
<i>Peres Zsuzsanna</i>	
Franziska Khuen von Belasy, egy nádor „asszonya”	315
<i>Révész T. Mihály</i>	
Az első sajtótörvény reneszánsza a kiegyezés Magyarországn	325
<i>Ruszoly József</i>	
A Közigazgatási Bíróság ítéletei a megtámadott szegedi és miskolci törvényhatósági bizottsági választások ügyében (1930–1932)	337
<i>Schweitzer Gábor</i>	
A nyugati világ magyar szemmel	353
<i>Stipta István</i>	
A magyar pénzügyi közigazgatási bíróság jogfejlesztő tevékenysége (1884–1896)	367
<i>Szabó István</i>	
Az államfő szerepe a kormányalakításban	375
<i>Szigeti Magdolna</i>	
Kísérletek a demokratikus állam felépítésére Magyarországon a második világháború után	385
<i>Dr. Szűcs Lászlóné Siska Katalin</i>	
Gondolatok az oszmán–török identitásváltásról	393
<i>Tamás András</i>	
Természetvédelmi törvényerejű rendelet	403
<i>Tóth Zoltán József</i>	
A Szent Korona-tan a történelemben és napjainkban	417
<i>Török Gábor</i>	
100 év magány helyett 100 szemeszter	429
<i>Völgyesi Levente</i>	
A műemlékvédelem jogpolitikai és kodifikációs eredményei a modernkori Nyugat-Európában	437
A szerkesztők és szerzők	451

Megyeri-Pálffy Zoltán

Új bíróságok, új épületek?

AZ 1871. ÉVI XXXI. TC. VÉGREHAJTÁSA
A BÍRÓSÁGOK ELHELYEZÉSE TÜKRÉBEN,
BIHAR VÁRMEGYE PÉLDÁJÁN KERESZTÜL

BEVEZETÉS

Ismert tény, hogy a modern polgári állam kiépítésére az 1867-es kiegyezést követően került sor. Az igazságszolgáltatás terén 1848 nem szolgáltatatható jelentős alapot, hiszen akkor nem volt idő és lehetőség a bírósági szervezet megreformálására. Az 1848–1849-es esztendőkből az úriszékek eltörlése, illetve a sajtócsküdszékek felállítása, majd a szabadságharc vérszótörvényszékeinek létrehozatala jelentette a változások lényegét. A neoabszolutizmus idején mintára létrejött bírósági szervezetrendszer után az 1868. évi LIV. tc. érintette először az igazságügyi szervezetet az eljárásjogi rendelkezései mellett.¹ A közigazgatást az igazságszolgáltatástól elválasztó 1869. évi IV. tc. megalkotását követően a kormányzat hozzájárult a törvénykezési szervezet kialakításához is. Ez – szakmai és politikai érdekek ütközése mentén² – az 1871. évi XXXI. és XXXII. törvényekben realizálódott, amelyek nyomán létrejöttek az ún. elsőfolyamodású bíróságok: a járásbíróságok és a törvényszékek.

Az ekkor újonnan felállított bíróságok működtetésében a kormánynak bőven akadt tennivalója, hiszen nemcsak a személyi, hanem a dologi feltételeket is biztosítani kellett. Míg az előbbi esetén a legfontosabb feladatot az új bírói kar kialakítása jelentette, addig az utóbbinál fontos kérdés volt az újonnan felállított

¹ Vö. MÁTHÉ Gábor (1982): *A magyar burzsoá igazságszolgáltatási rendszer kialakulása 1867–1875.* Budapest, Akadémiai Kiadó. 26–31.; BÓNIS György – DEGRÉ Alajos – VARGA Endre (1996): *A magyar bírósági szervezet és perjog története.* Zalaegerszeg, Zala Megyei Bíróság – Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete. 213.; STIPTA István (1998): *A magyar bírósági rendszer története.* Debrecen, Multiplex Media – Debrecen University Press. 121.

² Vö. MÁTHÉ (1982): *i. m.* 133–160.

fórumok fizikai elhelyezése, amellyel összefüggésben a törvény az *Átmeneti intézkedések* körében rendelkezett.³

E tanulmány – Bihar vármegye példáján keresztül – az 1871. évi XXXI. tc. végrehajtásának történetéhez kíván adalékkal szolgálni, különös figyelemmel arra, hogy a nevezett törvénnyel felállított bíróságok hol és hogyan, azaz milyen épületekben nyertek elhelyezést.

AZ 1871. ÉVI XXXI. TÖRVÉNYCIKK

Máthé Gábor is utal rá, hogy az 1869. évi IV. törvénycikk megalkotása után a kormányzat a közigazgatási és az igazságszolgáltatási szervezet kiépítéséhez párhuzamosan fogott hozzá: „A rendezés egyidejűségét, azaz az alaptörvény (1869. IV. tc.) végrehajtásának előkészítését két egymást követő minisztertanácsi határozat bizonyítja. Az október 17-i a közigazgatás átalakítását, az október 20-i az első bírósági szervezet alapvonásainak kijelölését rögzítette. Mindkét javaslat 1870 első hónapjától készen állt a parlamenti vitákra. Mégis a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló 1870. XLII. tc. jóval megelőzte a bírósági szervezet változásának törvényi szentesítését.”⁴ A törvény kodifikációja során a társas- és az egyesbíróságok arányának és hatáskörének megállapítása miatti időbeli csúszás alkalmat adott arra, hogy a vármegyék – a törvény 1870. január 20-án beterjesztett első tervezetének ismeretében – kifejezzék álláspontjukat az elsőfolyamodású bíróságok beosztásával kapcsolatban, amely elsősorban az egyes bíróságok számának, valamint illetékességi területének módosítását jelentette. Az igazságügyi miniszter a tervezetet csak 1871. január 1-jén küldte meg a vármegyéknek, azonban már ezt megelőzően is történtek felszólalások az Országgyűlésen egyes települések bírósági székhelyként való besorolása vagy éppen hovatartozása tekintetében. Az országgyűlési naplókban Bihar vármegyét érintően is találhatunk erre vonatkozó adatokat. A Képviselőház előtt az 1870. június 27-i ülésnapon Szunyogh Albert képviselő „Bihar vármegye sárréti járásába kebelezett 18 község kérvényét” nyújtotta be, amelyben Berettyóújfaluban járásbíróság felállítását kérték.⁵ Nem véletlenül történt e kérvény előterjesztése, hiszen az 1870. évi januári tervezet Bihar vármegyében négy törvényszék, s ezek alatt 11 járásbíróság felállításáról rendelkezett,

³ Vö. 1871. évi XXXI. tc. 29–36. §§.

⁴ Vö. MÁTHÉ (1982): i. m. 136.

⁵ Vö. NAGY Iván (szerk.) (1870): *Az 1869. évi április 20-ára birdetett országgyűlés nyomtatványai*. Képviselőház – Napló. IX. kötet. 1870. június 23. – július 13. Pest, Légrády testvérek nyomdája.

amelyek között a Sárreai járás⁶ két települése, Mezőkeresztes és Derecske szerepelt járásbírósi székhelyként, s ez utóbbi a debreceni királyi törvényszék illetékességi területén. A sárreai kérvény mellett a szalontai járás települései is felterjesztést intéztek a vármegye bizottmányán keresztül az igazságügyi miniszterhez. Ebben azt kérték, hogy Nagyszalontán törvényszéket állítsanak fel, tekintettel a település „előnyös geographiai” helyzetére, élénk vásáraitra, valamint a járás és a város lakosság számára. Szalonta mindehhez az infrastrukturális hátteret is igyekezett biztosítani, hivatkozva arra, hogy a városban van „egy törvényszéki helyiségül szolgáló, jó karban lévő megyei épület, mely hajdan csendőrlaktanyául szolgált 9 szobával, több melléképületekkel, terjedelmes telekkel, melyen a még hiányzó börtönhelyiség célszerűen felállítható lenne.”⁷

Miután az igazságügyi miniszter 1871 januárjában megküldte a törvény első tervezetét, a vármegyék – így Bihar is – küldöttséget neveztek ki, hogy „az egyes járásbírósi területek körének meghatározására nézve véleményt adjon.”⁸ A megyéktől beérkezett jelentések⁹ és az elsőfolyamodású bíróságok székhelyeinek megállapítására a Képviselőház ún. 25-ös bizottságot küldik ki.¹⁰ Ennek működése nyomán 1871 tavaszán tovább formálódott a bíróságok beosztása. Az 1871. május 1-jei tervezet Bihar vármegyében már öt törvényszékkal számolt (Debrecennel együtt), és alattuk felállítandó, összesen 14 járásbíróssággal. E tervezetben visszatükröződnek a vármegyei törekvések, amennyiben Nagyszalonta törvényszéki, Berettyóújfalu járásbírósi székhelyként¹¹ jelent meg.¹² Végül a törvény 1871. június 8-án szentesített változata a kormányt hatalmazta fel az elsőfolyamodású királyi törvényszékek és járásbírósi területek megállapítására, amely tárgyban a királyi minisztérium rendelete 1871. július 10-én jelent meg.¹³ Ebben már csak három törvényszék: Nagyvárada, Belényes és Debrecen illetékességi

⁶ A járási beosztásról lásd a *Bihar vármegye 1861–1872* című térképet: SZÁLKAI Tamás – SZIKLA Gergő – SZILÁGYI Ferenc (2004): *Bihar és Hajdú megye közigazgatásának története (1552–2013)*. Debrecen. Elektronikus tanulmánykötet.

⁷ *Bihar vármegye bizottmányi üléseinek jegyzőkönyve* (1870). Magyar Nemzeti Levéltár, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár. IV. B. 253. 4. k. 255. sz. (A továbbiakban: MNL, HBML.)

⁸ *Bihar vármegye bizottmányi üléseinek jegyzőkönyve, mutatója* (1871). MNL, HBML. IV. B. 253. 10. k. 234.

⁹ Bihar vármegye javaslatairól lásd *Bihar vármegye bizottmányi üléseinek jegyzőkönyve* (1871). MNL, HBML. IV. B. 253. 5. k. 308–313. sz.

¹⁰ Vö. MÁTHÉ (1982): *i. m.* 130., 142.

¹¹ Az indokokról lásd: BALOGH Judit (2017): Mozaikok a Berettyóújfalu Királyi Járásbírósi történetéből (1872–1949) In MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.): *A jogszolgáltatás története Berettyóújfaluiban*. Debrecen, Debreceni Törvényszék. 48.

¹² Vö. *Az 1869. évi április 20-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai* (1871). IX. kötet. 909–999. sz. Pest. 950. sz.

¹³ *Magyarországi Rendeletek Tára* (1871). 220–234.

területe érintette Bihar megyét 13 (valójában 11 bihari) járásbíróssággal,¹⁴ tehát a területen ezek elhelyezéséről kellett gondoskodni.

AZ ÁTMENETI INTÉZKEDÉSEK

Az 1871. évi XXXI. tc. 29–36. §§-ába foglalt *Átmeneti intézkedések* adnak támpontot annak vizsgálatában, hogyan kerülhettek elhelyezésre az újonnan felállított elsőfolyamodású királyi bíróságok. A törvény 32. §-a értelmében „A törvényhatóságok fekvősegei ezentúl is a törvényhatóságok tulajdonai maradnak, kötelesek lévén a törvényhatóságok mindazon helyiségeiket és szerelvényeiket, a melyek jelenleg kizárólag törvénykezési célokra használtatnak, ide értve a börtönöket, azok szerelvényeit és a fegyőrök fegyvereit is, az ujlag kinevezett bíróságoknak ingyen átengedni, azonban az ekkép használatul átengedett fekvősegeken levő terhek kamatait, valamint az épületek fentartási költségeit a használatnak megfelelő arányban az állam viseli.”¹⁵ Az állam szándéka szerint tehát az új bíróságok továbbra is a régi törvénykezési helyiségekben működtek tovább, amelyek megmaradtak a törvényhatóságok tulajdonában, ellenben ingyenesen át kellett engedniük azokat az új bíróságoknak. Így a kormányzat az eddigi bírósági helyiségekre a továbbiakban is igényt tartott, sőt magától értetődőnek tekintette, hogy azok a jövőben is eddigi rendeltetésüket töltik be, attól függetlenül, hogy a helyi szervek vagyonának részeit képezték. Gyakorlatilag ezzel törvényi szinten tartották fenn a korábbi viszonyokat, amivel az új elhelyezés költségét megtakaríthatta az állam, s csak a fenntartást vállalta magára.

A 33. §-ban egyfajta „előnyt” biztosított a törvény a közigazgatás feladatainak ellátására azzal, hogy a törvényhatóságokat a nevezett helyiségek birtokában hagyta. Ugyanakkor a kormányzat a 34. §-ban fenntartotta maga számára a terjeszkedés és a megfelelő épületek megszerzésének lehetőségét, amit a kisajátítás intézményével biztosított (a kisajátítási terv formaszerű megállapításának mellőzésével).

Már az első, 1870. január 20-án benyújtott tervezetben is megjelentek az ezen épületek átengedésére vonatkozó rendelkezések. A hozzájuk fűzött indokolás szerint: „Ezen épületek és szerelvények törvénykezési célokra használtatván eddig is:

¹⁴ Nagyváradi törvényszék: Nagyvárad, Élesd, Berettyóújfalú, Nagyszalonta, Tenke, Margita járásbírósaival; Belényesi törvényszék: Belényes, Vaskoh, Magyarcséke járásbírósaival; Debreceni törvényszék: Debrecen, Székelyhíd, Derecske és Szoboszló járásbírósaival. A megye integritását sértő kialakítás ellen a bizottmány felterjesztést fogalmazott meg. Vö. *Bihar vármegye bizottmányi üléseinek jegyzőkönyve* (1871). MNL, HBML. IV. B. 253. 5. k. 847–848. sz.

¹⁵ 1871. évi XXXI. tc. 32. §.

nem volna indokolható, ha jövőre eme céloktól elvonatnának. Ezen intézkedés nélkül a javasolt törvényszékek nagyobb része, különösen a fogházak hiánya miatt alig, vagy csak hosszú idő múlva s a kincstár nagy megterheltetésével lenne szervezhető. Tekintve, hogy a városok nagyrészen és önkényt épületeiket, mások pedig a szervezés keresztülvitelére a helyiségek megszerzésénél támogatásukat ajánlották fel: az átengedendő helyiségek iránt kételyek csak ritkán fognak támasztatni.¹⁶

E rendelkezések alapján úgy tűnik, hogy az állam akkor még nem kívánt építkezni, ami a költségek kímélete és a megszervezés módja miatt is érthető. Ez utóbbira magyarázatot ad azon ideiglenesség, kísérletezgetés, amely az elsőfolyamodású bíróságok számának meghatározása körül jelentkezett.¹⁷ Tudván azt, hogy a néhány évvel későbbi reorganizációs program¹⁸ keretében változott az elsőfolyamodású bíróságok köre, még inkább érthetővé válik, hogy miért nem kezdődött el az igazságügyi épületállomány bővítése.

Mindemellett a törvény végrehajtására az igazságügyi miniszter 1871. december 12-én további utasítást bocsátott ki „a szervezendő kir. bíróságok életbeléptével feloszlátandó elsőfolyamodású bíróságok iratainak, az ezek által kezelt letéteknek, telekkönyveknek az átadása, valamint a törvényhatósági börtönök s fogházakban letartóztatott foglyok átszállítása tárgyában.”¹⁹ Bár ebben az épületek és helyiségek átadásáról nem rendelkezett, azonban már korábban, 1871. július 21-én rendelet érkezett a megyékhez, amelyben a köztörvényhatóságokat közreműködésre hívta fel a királyi bíróságok elhelyezésében.²⁰

AZ ÚJ BÍRÓSÁGOK ELHELYEZÉSE

Az *Átmeneti intézkedések* alapján tehát egyértelműnek látszik, hogy az új szervezet működtetésének megkezdésekor az igazságügyi kormányzat a meglévő épületállományra apellált.

Ahogy az a fent idézett indokolásból kiderült, ez nem is volt megalapozatlan. A megyék valóban megvizsgálták azt az épületállományt, amelyben az addigi bíróságok működtek. Tették ezt már 1871 januárjában az igazságügyi miniszter felhívására, aki a törvénytervezet megküldésével egyidejűleg kérte tőlük

¹⁶ Az 1869. évi április hó 20-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai (1870). Képviselőház – Irományok. III. kötet. 241–347. sz. Pest. 330. sz.

¹⁷ Vö. MÁTHÉ (1982): i. m. 154. Lásd még az osztályok előadóiából alakult központi bizottság jelentését. Képviselőházi irományok (1871): IX. kötet, i. m. 975. sz. továbbá az 1871. évi XXXI. tc. 1. §-sa.

¹⁸ Vö. MÁTHÉ (1982): i. m. 189–196.

¹⁹ Magyarországi Rendeletek Tára (1871). 382–392.

²⁰ Bihar vármegye bizottmányi üléseinek jegyzőkönyve, mutatója (1871). MNL, HBML. IV. B. 253. 10. k. 229.

ezt. Bihar vármegye Bizottmányának mutatókönyvi bejegyzése is ezt rögzítette: „Az első folyamodású királyi bíróságok számának és székhelyének megállapított tervezete megküldése mellett felhivatván a’ megye közönsége, hogy az egyes járásbírók terület körének meghatározására nézve véleményt adjon: annak elkészítésére egy több tagból álló küldöttség neveztetik ki. A’ mennyiben pedig arról is felvilágosítás kívántatik, hogy a’ megyei épületek közül melyek lennének átadandók, a’ Küldöttség figyelmeztetik, hogy a’ mennyiben a’ törvény javaslat szerint is csupán kizárólag a’ törvénykezési célokra használt épületek engedendők át ingyen, ilyen épület pedig a megye területén és központon kívül nincsen, a’ központon kívül ingyen átengedendőül éppen nem, méltányos bérért pedig csak azokat hozza javaslatba, a’ melyekre a’ megyének közigazgatási szempontból szüksége nem leend.”²¹ Ez összhangban állt a törvény 1870. januári első tervezetével éppúgy, mint a később szentesített változattal. Az átmeneti intézkedések köre tehát lényegileg nem változott a törvény kodifikációja során.

A törvény kihirdetése után, 1871. július 21-én érkezett miniszteri kérés nyomán a vármegye számba vette az átengedhető épületeket. A küldöttség jelentése szerint a megye központjában, Nagyváradon elhelyezkedő ún. Lónyay-ház, valamint a „régii megyeház nevét viselő épület” jöhetett számításba. A Lónyay-ház kertjét viszont a megye visszatartotta tulajdonában azzal, hogy „amennyiben a megye által hasznosan kezelhető nem volna, árverésen elárúsíttassék”.²²

Ezzel Bihar vármegye bizottmánya lezártnak tekintette a kérdést: két épületet ingyen átengedett a törvénykezés számára, ezért „többé olyczímen a megyétől semmi nemű épületek nem követeltethetnek.”²³

Azonban nemcsak Nagyvárad mint törvényszéki székhely bíróságainak elhelyezéséről kellett gondoskodni, hanem a váradi törvényszék alá beosztott járásbírókérőiről is. Nagyszalonta – miután az elfogadott törvény szerint nem törvényszéki, hanem csak járásbírói székhely lett – mégis ajánlatot tett, igaz, már nem olyan nagyvonalút, mint az előző évben, amikor törvényszékre pályázott. Így Szalonta városa „a nagy terjedelmű járás törvénykezési érdekei méltánylása mellett” a szolgabírói helyiségként használt megyei épületet öt évre, évenkénti 100 forint haszonbér megfizetésével engedte át az állam részére.²⁴ A jegyzőkönyvi bejegyzésből az is kiderül, hogy az épület átépítésre szorult, amelynek költségeit a törvényi rendelkezés értelmében viszont már az államnak kellett viselnie.

²¹ *Bihar vármegye bizottmányi üléseinek jegyzőkönyve, mutatója* (1871). MNL, HBML. IV. B. 253. 10. k. 234.

²² *Bihar vármegye bizottmányi üléseinek jegyzőkönyve, mutatója* (1871). MNL, HBML. IV. B. 253. 10. k. 231., illetve *Bihar vármegye bizottmányának jegyzőkönyve* (1871). MNL, HBML. IV. B. 253. 5. k. 1129–1130. sz. 717–722.

²³ *Bihar vármegye bizottmányának jegyzőkönyve* (1871): i. m. 718.

²⁴ *Bihar vármegye bizottmányának jegyzőkönyve* (1871): i. m. 719.

Nagyvárad mellett Belényes is törvényszéket kapott a megyében.²⁵ A belényesi törvényszék, ügyészség és járásbíróság számára az addig a csendőrbiztos által hasznosított épületet három évre, haszonbér megfizetése fejében engedte át a megye az állam számára. A Vaskoh mezővárosban felállított járásbírószágot illetően az alábbiakat írják. „[B]árha akként van meggyőződve a vármegye közönsége, miszerint a vaskohi közigazgatási szolgabíró részére – amennyiben az egész szakasz területén több oly alkalmas épület, melyben a szolgabíróság elhelyeztethetnek, egy általában nem létezik – multhatatlanul fentartandó lenne, mindazon által átlátva annak igazságát, hogy egy járásbíróság, hol jogok és birtokok érdeklő okmányok biztos helyen tartandók, oly épületben, mely tűzvész esetében a megsemmisülésnek van kitéve, egy általában nem helyezhető. És mivel Vaskoh vidékét azon eshetőségnek, hogy járásbírószága a Belényesihez csatoltassék, a megye közönsége kitenni legkevésbé sem kívánja, ezen körülmények folytán, a vármegye Vaskoh városában lévő épületének használata, az állam által Popovits János vaskohi lakostól kibérlendő ház kérélete, illetőleg használatáért cserébe átadni határozatik, mely esetben a járásbíróság a vármegye, a közigazgatási szolgabíróság pedig a Popovits János házában helyeztetvén el.”²⁶ A nagyváradi épületátadás és a nagyszalontai, illetve belényesi bérbeadás, valamint a vaskohi épületcsere mellett más adatok eddig nem kerültek elő arról, hogy a többi bihari elsőfolyamodású fórum hol kezdte meg működését.

Helytörténeti, helyi bíróságtörténeti kutatások azonban kiegészíthetik az elhelyezési adatait. Így például a Berettyóújfalui Járásbíróság történetét érintő kutatások tárták fel, hogy ott a városháza helyiségeiben működött az újonnan felállított járásbíróság egészen addig, amíg az állam – 1884-ben – egy önálló épületet nem vásárolt számára, amelynek helyén emelték a járásbíróság ma is fennálló épületét 1912–1913-ban.²⁷

BEFEJEZÉS

A bíróságok elhelyezése, számukra a megfelelő épületek megtalálása hosszú időt vett igénybe. A megszervezés körüli átmeneti állapotok, a korábbi igazgatási épületekben való elhelyezés több évre, akár évtizedre meghatározta egy-egy bírói

²⁵ Belényes már az első tervszerűen is törvényszéki székhelyként szerepelt.

²⁶ *Bihar vármegye bizottmányának jegyzőkönyve* (1871). MNL, HBML. IV. B. 253. 5. k. 1129–1130. sz. 719–720.

²⁷ Vö. MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (2017): A Berettyóújfalui Járásbíróság épületének története. In MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.): *A jogszolgáltatás története Berettyóújfaluban*. Debrecen, Debreceni Törvényszék. 57–67.

fórum működési körülményeit. Párhuzamos történetek mesélnek arról, hogy milyen nehézségekkel járt a megfelelő épületállomány biztosítása.²⁸ A kormányzat számára a szervezet létrehozásakor már egyértelmű lehetett, hogy a megnyugtató megoldást új épületek emelése jelentené. Azonban a jelzett bizonytalanságok, az ideiglenesség, a kísérletezgetés érthető módon elodázta a beruházást, az építkezést. Eltelt egy évtized, mire elindult az a folyamat, amelynek eredményeként a törvényszékek saját épületeket kaptak. Az 1880-as évektől épültek fel azok az ún. igazságügyi paloták, amelyek a középületeknek, s azok kategóriáján belül az igazságügyi épületeknek egy sajátos fajtáját jelentették. Specialitásuk elsősorban komplexitásukban rejlett. A kormányzat – külhoni tapasztalatok nyomán – felismerte azt, hogy szervezési és anyagi szempontból is szerencsés az ugyanazon a településen székelő bíróságokat egyetlen épületen belül elhelyezni. Az így létrejött „törvénykezési paloták” magukban foglalták a járásbíróságot, a törvényszéket, a telekkönyvi hivatalt és a fogházat egyaránt. Ezek az épületek nemcsak a kor műszaki kívánalmainak, hanem az eljárási jog követelményeinek is eleget tettek,²⁹ hiszen – megelőzve a kodifikációs folyamatok lezárását – a szóbeliség, a közvetlenség és a nyilvánosság térgényeit is kielégítették.

Míg ezek a komplex igazságügyi paloták az első nagy építési hullámban, az 1880-as, 1890-es években épültek meg, addig az önálló járásbíróságok felépítésére inkább a századforduló, illetve az első világháború után került sor.

²⁸ Lásd erről például Debrecen esetét: PAPP József (2015): Törvénykezési helyszínek Debrecenben a 20. századig. In MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.): *Jogszolgáltatás Debrecenben*. Debrecen, Debreceni Törvényszék. 29–40.; továbbá MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (2015): Igazságügyi építkezések Debrecenben. In MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.): *Jogszolgáltatás Debrecenben*. Debrecen, Debreceni Törvényszék. 43–57.

²⁹ Lásd erről bővebben: MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (2017): „Following a Model” as an Element of the Hungarian Legal Culture with Special Regard to Gyula Wágner’s Judicial Architecture. In GEPHART, Werner – LEKO, Jure (eds.): *Law and the Arts. Elective Affinities and Relationship of Tension*. Frankfurt am Main, Vittorio Klostermann. 363–393.